

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ**

**“ИҚТИСОДИЁТ” ФАКУЛЬТЕТИ
“САНОАТ ИҚТИСОДИЁТИ” КАФЕДРАСИ**

**“ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ МАҲСУЛОТЛАРИ
РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШДА ХАЛҚАРО
СТАНДАРТЛАРНИ ЖОРИЙ ЭТИШ:
МУАММО ВА ЕЧИМЛАР”
МАВЗУСИДАГИ**

**РЕСПУБЛИКА
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАНИ**

**ИЛМИЙ МАҚОЛАЛАР ВА
МАЪРУЗА ТЕЗИСЛАРИ ТЎПЛАМИ
(2018 йил 18 декабр)**

ТОШКЕНТ-2018

91.	С. Байжанов, Қ. Данияров	Кластерли ёндошув – иқтисодий ўсиш омили.....	233
92.	Н. Ражабов Г. Бекмуродова	Инвестицион муҳит жозибадорлигини таъминлаш ва самарали бошқариш йўналишлари тадқиқи хусусида	235
93.	Ҳ. Ҳақимов	Яшил иқтисодиётни ифодаловчи кўрсаткичлар тизими.....	237
94.	А. Ibodullayev, В. Mansurov	Iqtisodiyotning real sektori korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish.....	241
95.	М. Марупова, Х. Қосимова	Узум етиштириш ва унинг рақобатбардошлигини ошириш омиллари.....	242
96.	Д. Юсупова, М. Азизуллаев	Тўқимачилик ва енгил саноат тармоғи рақобатбардошлигини оширишнинг асосий йўналишлари.....	244
97.	В. Vozorov, N. Qudratova	Qishloq xo'jaligini moderniztsiya qilish orqali mahsulot raqobat bardoshligini oshirish yo'llari.....	245
98.	И. Махкамов, О. Казаков, Р. Хожиматов	Қишлоқ хўжалигида фойдаланилмаётган ички имкониятларни ҳаракатга келтириш масалалари.....	247
99.	О. Казаков, Л. Убайдуллаев	Қишлоқ хўжалигида самарали агрокластерларни шакллантиришнинг долзарб масалалари.....	250
100.	М. Olimov, U. Amirqulov	Raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarishga asoslangan iqtisodiyotni rivojlantirish orqali aholi bandligini ta'minlash muammolari.....	252
101.	Г. Абдилақимов Г. Бекмуродова	Инвестиционная привлекательность регионов как фактор их конкурентоспособности.....	256
102.	М. Гаппарова	Повышение конкурентоспособности продукции на международном рынке.....	260
103.	Д. Рўзиева	Инновацияга йўналтирилган иқтисодиётни шакллантиришда кичик бизнес субъектларининг ўрни....	262
104.	А. Яхшимуратова	Ўзбекистон иқтисодиётига инвестицияларни жалб қилиш ва самарадорлигини ошириш йўллари.....	265
105.	И. Алимов, Ш. Хасанова	Ўзбекистонда реал секторни молиялаштиришда молия-саноат гуруҳларини жорий этишнинг истиқболлари.....	268
106.	И. Хотамов, Ў. Турсунова	Особенности развития конкуренции на рынке финансовых услуг.....	271
107.	М. Бауэтдинов	Корхоналарнинг инвестицион харажатларини молиялаштиришнинг айрим долзарб масалалари.....	273
108.	И. Тоймухамедов, Л. Хайдарова	Ўзбекистон Республикасида қишлоқ хўжалик корхоналарини молиявий ресурслар билан таъминлаш вазифалари.....	274
109.	С. Расулова, А. Ибодуллаев	Хорижий инвестициялар тадбиркорликни ривожлантиришнинг муҳим омили.....	278
110.	Г. Karabayeva	Korxonalarni rivojlantirishning investitsion usullari.....	279
111.	М. Olimov, L. O'roqova	Innovatsion iqtisodiyot va uning mamlakat rivojlanishidagi o'rni.....	281
112.	У. Юлдошев, К. Акрамов	Инвестиция сиёсати ва унинг самарадорлигини ошириш йўллари.....	284

qiymati ulushi 1,7 foizli punktga ko'paygan va boshqa xarajatlarning ulushi 1,0 foizli punktga kamaygan.

Investitsiya dasturini amalga oshirishda korxonalarining o'z mablag'lari hisobidan yo'naltirilgan to'g'ridan-to'g'ri xususiy investitsiyalarning yildan-yilga faol ishtrok etayotgani barchamizga alohida mamnuniyat bag'ishlaydi. Birgina o'tgan yilda bunday investitsiyalar hajmi 10,3 foizga o'sib, 4 milliard 300 million dollarni yoki jami investitsiyalar hajmining qariyb 30 foizini tashkil etadi. Iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha o'zlashtirilgana asosiy kapitalga investetsiyalar qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaligida 2004,3mlrd.so'm jamiga nisbatan 2006-yilda 3.2 foiz va 2017-yilda esa 3.3 foizga o'sish erishildi. O'zbekistonda amlga oshirilayotgan investitsiya siyosatining o'ziga xos xususiyati mahalliy xomashyo resurslarini chuqur qayta ishlashni ta'minlaydigan, yuqori texnologiyalarga asoslangan yangi ishlab chiqarishlarni tashkil etishga qaratilgan investitsiya loyihalariga ustuvor ahamiyat berilayotganida namoyon bo'ladi.

Birinchi darajali e'tibor mamlakatimiz iqtisodiyotining raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha dastur tayyorlash va uni amalga oshirilishiga qaratilishi lozim. Bu maqsadning dolzarbligi ahamiyati avvalo shu bilan belgilanadiki, biz o'rta muddatli istiqbolda iqtisodiyotimizning rivojlangan demokratik davlatlar darajasiga olib chiqishini hozirgi bosqichdagi bosh strategik vazifa sifatida qo'yilgandir. O'z-o'zidan ayonki, raqobatdosh iqtisodiyotni shakllantirmasdan, pirovard natijada esa raqobatdosh mamlakatni barpo etmasdan turib, biz qabul qilingan mamalakatimizda demokratik islohotlarni kuchaytirish va barqarorlik jamiyatini rivolantirish konsepsiyasida ko'zda tutilgan maqsadli vazifalarni amalga oshirmasdan turib, bu haqida jiddiy so'z yuritish mumkin emas. Bugungi kunda ko'plab rivojlangan va jahon iqtisodiyotida yetakchi o'rin tutadigan mamlakatlar tajribasi shuni so'zsiz isbotlab bermoqdaki, raqobatdoshlikka erishish va dunyo bozorlariga chiqish, izchil isloh etish, tarkibiy jihatdan o'zgartirish va diversifikatsiya qilishni chuqurlashtirish, yuqori texnologiyalarga asoslangan yangi korxonalar va ishlab chiqarish tarmoqlarining jadal rivojlanishini ta'minlash, faoliyat ko'rsatayotgan quvvatlarni modernizatsiya qilish va texnik yangilash jarayonlarini tezlashtirish hisobidan oshirilishi mumkin.

И. Махкамов - и.ф.н., доц., НамМТИ

О. Казаков - и.ф.н., доц., НамМТИ

Р. Хожиматов - асс. НамМТИ

Қишлоқ хўжалигида фойдаланилмаётган ички имкониятларни ҳаракатга келтириш масалалари

Ҳозирги вақтга қадар мамлакатимиз ва жаҳон олимлари ҳамда тадқиқотчиларининг диққат-марказида турган масалалардан бири – қишлоқ хўжалигидаги фойдаланилмаётган ички имкониятларни ҳаракатга келтириш масаласидир. Ушбу йўналишда мамлакатимиз ва хориж олимларининг қатор изланишлари ва тадқиқотлари амалга оширилган. Шу билан биргаликда, мамлакатимиз ҳудудларида ўсадиган янтоқ хом ашёсидан юқори калорияли гранулаларни олиш масаласига умуман эътибор қаратилмаган¹⁵².

Мамлакатимизнинг турли ҳудудларида бўлгани каби Наманган вилоятида ҳам ушбу йўналишда ижобий натижаларга келтирувчи бир қатор ишлар амалга оширилди.

¹⁵² Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони Тошкент, 2017 йил 7 февраль “Наманган ҳақиқати” газетаси, 2017 йил 11 февраль № 12 (19321)

Мамлакатимизда иқтисодий, жумладан унинг қишлоқ хўжалиги соҳасини модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан янгилашни жадаллаштириш ва кўламларини кенгайтириш, ишлаб чиқаришни диверсификациялаш, фаол инвестиция сиёсатини амалга ошириш ва хорижий инвестицияларни жалб этиш, зарур ишбилармонлик муҳитини яратиш, аҳолининг ҳаёт даражаси ва сифати изчил оширилишини таъминлашга қаратилган чора-тадбирлар натижасида вилоятда 2017 йилда ялпи ҳудудий маҳсулот ҳажмининг ўсиш суръати 4,2 фоизга, саноат ишлаб чиқариш ҳажми 7,3 фоизга, қишлоқ хўжалиги 1,8 фоизга, капитал қўйилмалар 3,7 фоиз, қурилиш ишлари 7,6 фоиз, чакана савдо айланмаси 3,1 фоиз ва жами хизматлар ҳажми 5,0 фоизга ўсиши таъминланади.

Наманган вилоятида қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш ҳолатини таҳлил қиладиган бўлсак, қишлоқ хўжалигининг турли соҳалари ва тармоқларини бўйича ривожланиш суръатлари кузатилмоқда. Жумладан 2017 йили мамлакатимизнинг Наманган вилоятида жами қишлоқ, ўрмон ва балиқчилик хўжаликларида 3568197,3 млн.сўмлик ялпи маҳсулот ишлаб чиқарилиб, ўтган 2016 йилга нисбатан 106,9 фоиз ўсишга эришилди. Вилоятнинг барча ҳудудларида 2017 йили ўтган 2016 йилдаги даражадан кўпроқ қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштирилди. Шунга қарамадан, вилоятнинг айрим туманларида, хусусан Наманган, Тўрақўрғон, Норин ва Тўрақўрғон туманларида 2017 йилда маҳсулот экспорт қилиш ҳажми 2016 йилдаги даражанинг 30-40 фоизи даражасида қолиб кетди. 5.8-жадвалда Наманган вилоятида 2017 йилда мева-сабзавот ва узум маҳсулотлари етиштиришнинг ҳолати келтирилган.

5.8-жадвал

Наманган вилоятида 2017 йилда мева-сабзавот ва узум маҳсулотлари етиштириш

№		Сабзавот, тонна	Картошка, тонна	Мева, тонна	Узум, тонна
1	Наманган ш.	24711	201	3835,0	3080,0
2	Мингбулоқ	19212	6140	6330,0	1138,0
3	Косонсой	35166	8282	11898,0	5180,0
4	Наманган	115405	13749	21875,0	11496,0
5	Норин	42920	18129	7843,0	1246,0
6	Поп	36189	10221	18162,0	2817,0
7	Тўрақўрғон	53333	14835	17365,0	14566,0
8	Уйчи	76310	11138	16573,0	10557,0
9	Учқўрғон	77204	18648	12630,0	4156,0
10	Чортоқ	79442	24777	30575,0	14140,0
11	Чуст	61288	33166	36657,0	10096,0
12	Янгиқўрғон	120361	102064	65822,0	41391,0
	Вилоят бўйича	741541	261350	249565,0	119863,0

Манба: Наманган вилояти Давлат статистика бошқармаси маълумотлари асосида тайёрланди.

Вилоятда етиштирилган сабзавот ва мева маҳсулотларининг энг катта қисми Янгиқўрғон ва Наманган туманларига тўғри келади. Худди шу туманларда маҳсулот экспорт қилиш ҳажми ўтган 2016 йилга қараганда камайишига йўл қўйилган. Бу

маълумотлар вилоятнинг мева-сабзавотчилик тармоғида агрокластерни шакллантириш ва уларнинг самарали фаолиятини йўлга қўйишни тақозо этади.

Мева-сабзавотчилик тармоғида агрокластерларни шакллантириш масаланинг бир томони бўлса, уларнинг самарасини ошириш унинг муҳим томони ҳисобланади. Бу эса агрокластерларни самарали равишда бошқаришни ташкил этишни талаб қилади¹⁵³.

Мева-сабзавотчилик тармоғи мамлакатимиз қишлоқ хўжалигининг муҳим тармоғи ҳисобланади. Бу тармоқ мамлакат аҳолисининг озиқ-овқат маҳсулотларига, қайта ишлаш саноати тармоқларининг эса хомашёга бўлган талабини қондиради. Мева-сабзавотчилик Ўзбекистон учун жаҳон аграр ва озиқ-овқат бозорларига интеграциялашувни ва валюта тушумини таъминлаб берувчи тармоқлардан бири ҳисобланади. Наманган вилояти улкан қишлоқ хўжалик ресурсларига эга бўлиб, унинг умумий ер майдони 718,3 минг гектарни ташкил этади. Жумладан, 223,4 минг гектари ҳайдаб экин экиладиган майдон, 41,0 минг гектари кўп йиллик дарахтзорлар ҳамда 154,6 минг гектари қишлоқ хўжалигига яроқли яйлов ва 268,5 минг гектари бошқа ерлардан иборат. Мамлакатимизда, жумладан Наманган вилоятида ҳам қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислохотларнинг изчиллик билан давом эттирилиши, айниқса озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажмини кескин кўпайтиришга қаратилган комплекс чора-тадбирлар амалга оширилиши талаб этилади. Бу эса ўз навбатида самарали агрокластерларни шакллантиришни ва улар фаолиятини бошқаришни оқилона амалга оширилишини талаб қилади. Агрокластерларни ташкил этиш зарурияти, тамойиллари, босқичлари, ривожлантириш йўллари ва самарадорлигини баҳолашда кенг қамровли ёндашув талаб этилади. Жумладан, авваламбор, назарий жиҳатдан бир хил гуруҳлар объектларини иқтисодий-географик жойлашувига кўра, кўп ўлчовли статистик жараёнлар жамланмаси таҳлиллари амалга оширилиши лозим. Методологик жиҳатдан эса, кластерлар ҳудудий-тармоқ мажмуаси назарияси, тизимли ёндашув, ишлаб чиқаришни ташкил этиш тамойиллари ва иқтисодий ўсиш концепцияларининг ўзаро алоқаларини акс эттиради. Ниҳоят, амалий жиҳатини, кластер иштирокчилари – қишлоқ хўжалиги ва унинг маҳсулотларини қайта ишлаш ва сотиш билан шуғулланувчи хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини ривожлантиришни стратегик бошқаришдан фойдаланиш ва эришилган натижалари ташкил этади¹⁵⁴.

Иқтисодиёт ривожининг сўнгги йилларида амалга оширилган ишлар билан бир қаторда қишлоқ хўжалигида ҳали фойдаланилмайдиган келинаётган қатор имкониятлар ҳам мавжудки, уларни ўрганиш ва ҳаракатга келтириш қишлоқ хўжалигининг ривожланишига катта туртки беради. Бу тайёрланган қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари сифатини бузмаган ҳолда узоқ вақт сақлашни ташкил этиш ва аҳолига, истеъмолчиларга зарур бўлган вақтда етказиб беришни амалга ошириш ҳамда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлашни янада такомиллаштириш, қайта ишлаш корхоналарининг ишлаб чиқариш қувватларини кенгайтириш ва улардан самарали фойдаланишни йўлга қўйиш масаласи муҳим имкониятдир. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш ва қайта ишлаш технологиясини такомиллаштириш ва уни кам харажат талаб қилувчи технологияга айланттириш борасида изланишларни амалга ошириш ҳам муҳим йўналишлардан ҳисобланади. Бу йўналишларни амалга

¹⁵³ Ғ.А.Саматов ва бошқалар – Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти ва менежменти – Дарслик. Т.: “Чўлпон” 2012 й.

¹⁵⁴ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномаси. “Наманган ҳақиқати” газетаси. 2017 йил 23 декабрь, № 102 (19411)

оширилиши катта самара олинишига сабаб бўлади ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларимизнинг рақобатбардошлилик даражасини оширишга олиб келади. Ушбу масалаларнинг ечими қишлоқ хўжалигида агрокластерларни ташкил этиш билан амалга оширилиши мумкин. Бунда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш, қайта ишлаш ва сақлаш, истеъмолчиларга сифатини бузмаган ҳолда етказиб бериш имконияти туғилади ва бу катта самара олинишига ҳамда мамлакат ялпи ички маҳсулотининг ортишига туртки беради.

О. Казаков - и.ф.н., доц., НамМТИ
Л. Убайдуллаев - и.ф.н., доц., НамМТИ

Қишлоқ хўжалигида самарали агрокластерларни шакллантиришнинг долзарб масалалари

Бугунги кунда мамлакат иқтисодиёти ривожига энг муҳим масалалардан бири аҳолининг ортиб бораётган эҳтиёжларни тўлароқ қондириш масаласи ҳисобланади. Аҳоли томонидан истеъмол қилинаётган маҳсулотларга, жумладан, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларига бўлган талаб йилдан-йилга ўсиб боради. Бу талабни тўлақонли равишда қондириш учун қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини кўпроқ етиштириш билан биргаликда, етиштирилган ҳосилни қайта ишлаш ва узоқ вақт сифатини бузмаган ҳолда сақлаш ҳам зарурдир. Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш, узоқ вақт мобайнида сифатини бузмаган ҳолда сақлаш ва аҳолини улар билан бир текис таъминлаш бугунги кундаги долзарб масалалардан ҳисобланади. Бу масала жуда катта ижтимоий-иқтисодий аҳамиятга эгадир. Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг 2017-2021 йилларга мўнжалланган Ҳаракатлар стратегиясида ҳам бу масаланинг долзарблиги алоҳида таъкидланган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” ги Фармонида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш, сақлаш ва чуқур қайта ишлаш масалаларига катта эътибор қаратилади. Ҳозирги вақтда юртимизда 51 фоиздан зиёд аҳоли қишлоқ жойларда яшайди. Бироқ қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг мамлакат ялпи ички маҳсулотидеги улуши 17 фоиздан ортмаслигини Президентимиз ўзларининг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига мурожаатномаларида таъкидлаб ўтдилар. Ушбу мурожаатномада мамлакатимизда аграр соҳа маҳсулотларини қайта ишлаш хажми 10 фоизга ҳам етмаслиги, холбуки, ривожланган мамлакатларда бу кўрсаткич 50 фоиздан ортиқроқни ташкил этиши кўрсатиб ўтилди. Бу борада мамлакатимизда мева-сабзавот етиштириш ва уларни сақлашга аҳамият қаратиш зарурлиги белгиланди. Табиат томонидан берилган неъматларни сақлаш муҳим аҳамиятга эгадир ва барча мутахассисларнинг вазифасидир.

Мамлакатимизда иқтисодиёт ривожининг кейинги йилларида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштиришни кўпайтириш билан биргаликда уларни чуқур қайта ишлаш ва сақлаш масалаларига эътибор қаратилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 6 январдаги “2017-2018 йилларда мева-сабзавот маҳсулотларини қайта ишлашни янада чуқурлаштириш ва уларни сақлаш бўйича қувватларни барпо этишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-2716 сонли қарорида мамлакатимизда мева-сабзавотчилик тармоғини янада ривожлантириш йўналишидаги масалалар кўриб чиқилиб, мева-сабзавот маҳсулотларини қайта ишлашни янада чуқурлаштириш ва уларни сақлаш бўйича янги қувватларни барпо этиш ҳамда самарадорлигини ошириш бўйича чора-тадбирлар